

Research Article

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.4.1.4

Identifying the Factors Affecting the Rural Tourism Development Pattern (Case Study: Masal County)

Afshin Askarizad Masouleh¹, Taymor Amar^{2*} & Bahman Ramzani Gourabi³

1. Ph.D Candidate in Geography & Rural Planning, Department of Geography, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran

2. Associate Professor, Department of Geography, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran

3. Professor, Department of Geography, Rasht Branch, Islamic Azad University, Rasht, Iran

* Corresponding author: Email: amar@iaurasht.ac.ir

Receive Date: 01 December 2020

Accept Date: 04 November 2021

ABSTRACT

Introduction: Many development planners mention rural tourism activity as one of the main pillars of sustainable development and in this regard, try to identify the advantages and limitations of rural and feasibility of tourism activity in these areas as well as basic planning. Take responsibility for diversifying the rural economy Objective of this research.

Research Aim: The purpose of this research is to identify the effective factors on the development of tourism pattern in the rural areas of Masal County.

Methodology: The present study is applied in terms of purpose and has a qualitative-quantitative exploratory nature. The statistical population of the study includes villagers and experts of the Islamic Council of villages targeted for tourism in Masal County who were purposefully selected. In order to collect data, in-depth interviews in the form of open-ended questions and then a researcher-made questionnaire were used. In data analysis method, coding method, descriptive statistical method including mean, standard deviation and inferential statistical method including Friedman test and path load factor analysis using SPSS and AMOS software were used.

Studied Areas: The study area in the present study is Masal County.

Results: The results showed that the natural attractions of rural areas of Masal County with a path coefficient of 0.89 compared to other factors have a direct and very important effect on the rural tourism model of Masal County.

Conclusion: The results showed that the main patterns of tourism in rural areas of Masal County include ecotourism, historical tourism and religious tourism. Among the influential factors in this field are the geographical location and climate of the villages, the capabilities and limitations of the village directly and the benefits of tourism, the positive and negative economic and social effects and the actions of officials to develop tourism indirectly affect the rural tourism model of these areas.

KEYWORDS: Identification, Pattern, Development, Rural Tourism, Masal County

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۸، شماره ۴ (پیاپی ۶۵)، زمستان ۱۴۰۲
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۵-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>

صص. ۱-۱۴

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.4.1.4

مقاله پژوهشی

شناسایی عوامل موثر بر الگوی توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ماسال)

افشین عسکری‌زاد ماسوله^۱، تیمور آمار^{۲*} و بهمن رمضانی گورابی^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
۲. دانشیار، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
۳. استاد، گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

* نویسنده مسئول: Email: amar@iaurasht.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۱ آذر ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۳ آبان ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: بسیاری از برنامه‌ریزان توسعه از فعالیت گردشگری روستایی به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند و در این راستا می‌کوشند، با شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌های روستایی و امکان‌سنجی فعالیت گردشگری در این نواحی و نیز برنامه‌ریزی اصولی، نقش موثری در تنوع بخشی به اقتصاد روستایی برعهده گیرند.

هدف: هدف از انجام این پژوهش، شناسایی عوامل موثر بر توسعه الگوی گردشگری نواحی روستایی شهرستان ماسال می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و دارای ماهیت اکتشافی از نوع کیفی-کمی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش شامل دهیاران و کارشناسان شورای اسلامی روستاهای هدف گردشگری شهرستان ماسال می‌باشد که به صورت هدفمند انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها، از مصاحبه‌های عمیق به صورت سوال‌های باز و سپس ساخت پرسشنامه محقق ساخته، استفاده گردید. در روش تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از روش کدگذاری، روش آماری توصیفی شامل میانگین، انحراف استاندارد و روش آماری استنباطی شامل آزمون فریدمن و تحلیل مسیر بارهای عاملی با استفاده از نرم افزار SPSS و AMOS استفاده گردید.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: محدوده مطالعاتی در پژوهش حاضر، شهرستان ماسال می‌باشد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد، جاذبه‌های طبیعی نواحی روستایی شهرستان ماسال با ضریب مسیر ۰/۸۹ نسبت به سایر عوامل اثر مستقیم و بسیار مهمی در الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارد.

نتایج: نتایج نشان داد که الگوهای اصلی گردشگری در نواحی روستایی شهرستان ماسال شامل اکوتوریسم، گردشگری تاریخی و گردشگری مذهبی می‌باشد. که از جمله عوامل تاثیرگذار در این زمینه موقعیت جغرافیایی و اقلیم روستاها، قابلیت و محدودیت‌های روستا به صورت مستقیم و منافع گردشگری، اثرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی و اقدامات مسئولان در جهت توسعه گردشگری به طور غیرمستقیم بر الگوی گردشگری روستایی این نواحی اثرگذار است.

کلیدواژه‌ها: شناسایی، الگو، توسعه، گردشگری روستایی، شهرستان ماسال

مقدمه

گردشگری پدیده‌ای است که از دیرباز در جوامع انسانی وجود داشته و به تدریج با طی مراحل تاریخی مختلف موضوع فنی اقتصادی و اجتماعی خود رسیده است (رکن‌الدین افتخاری و مهدوی، ۱۳۹۱: ۲). بسیاری از اندیشمندان و کارشناسان علوم اقتصادی یکی از سه صنعت برتر قرن بیست و یکم را صنعت گردشگری دانسته‌اند. در حال حاضر درآمد حاصل از این صنعت ۱۱ تا ۱۲ درصد تولید ناخالص داخلی جهان است. نکته قابل توجه آن است که از هر ۱۰ شغل موجود یک شغل مربوط به سفر یا گردشگری است (حاجی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۲). گردشگری می‌تواند باعث تحولاتی از لحاظ اقتصادی-اجتماعی در یک جامعه شود گردشگری بسته به شرایط محیطی که دارد، دارای انواع مختلفی است. یکی از با اهمیت‌ترین انواع گردشگری، گردشگری روستایی است که با قدمتی بیشتر از یک قرن با ارائه جذابیت، ایجاد و تمایل در استفاده از فضا و ویژگی‌های محیط روستایی برای گردشگران و همچنین کارکردی جهت بهبود و ارتقای شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی منطقه میزبان مورد توجه بسیاری واقع شده است (بهرامی، ۱۳۸۹). درآمد پایین و کاهش اشتغال در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه به یک مسئله عمده تبدیل شده است از سوی دیگر با گسترش تجارت جهانی و گشوده شدن بازارهای داخلی این کشورها به روی کالاهای خارجی کشاورزان مجبور خواهند بود راه‌های جدید کسب درآمد اقتصادی بیابند. این مسایل موجب شده تا گردشگری روستایی به عنوان یک راهکار توسعه مناطق روستایی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد (شمس‌الدینی و امیری فهلیانی، ۱۳۹۱: ۱۰۸). روند رو به رشد جمعیت و کاهش فعالیت‌های مرتبط به کشاورزی در روستاها به دلیل تکنولوژی‌های مدرن و مکانیزه شدن کشاورزی، موجب شده که بسیاری روستاییان به ویژه جوانان روستا بیکار شوند و این موضوع به همراه چگونگی تامین نیازها و احتیاجات نواحی روستایی موجب بروز مشکلاتی گردیده که در سال‌های اخیر زیاد شده و باعث ارائه برنامه‌ریزی‌های مختلف توسعه روستایی شده‌اند (قادری، ۱۳۹۳). صنعت گردشگری در دنیا به یکی از منابع مهم درآمدی و یک فعالیت عظیم اقتصادی تبدیل شده به نحوی که بسیاری از برنامه‌ریزان توسعه از صنعت گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند (بهرامی، ۱۳۸۹: ۲۳). در ایران هم به دلیل وجود جاذبه‌ها و پتانسیل‌های فراوان در محیط‌های روستایی توجه خاصی به گردشگری به عنوان یک عامل جهت بهبود اوضاع اقتصادی-اجتماعی روستاییان شده است. گردشگری در برخی روستاهای ایران طی سال‌های متمادی منبع درآمد و اشتغال زایی بوده، اما همواره فقدان راهبردها و برنامه‌ریزی‌های کارا، در سیاست‌های توسعه روستایی برای هماهنگ کردن کارکردهای گردشگری با توسعه پایدار روستایی ملموس بوده است. در واقع گردشگری روستایی به عنوان یک مکمل بازار روستایی و منبع مهمی برای اشتغال جوامع کم‌تحرک (مانند جوامع روستایی) است، چرا که اشتغال در این صنعت به مهارت و کارآموزی بالایی نیاز ندارد و مردم بومی و محلی با اندکی مهارت می‌توانند در مشاغل خدماتی مشغول به کار شوند. همچنین، گردشگری در کنار افزایش فرصت‌های اقتصادی باعث مطلوبیت بیشتر نگرش‌های ساکنان محلی می‌شود (Ashley, 2016).

متفکران حوزه گردشگری روستایی بر این باور هستند که گردشگری روستایی می‌تواند نقش بسیار مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی، اشتغال‌زایی، فرصت‌هایی برای پیشرفت اجتماع محلی و بقای فرهنگ، کاهش مهاجرت‌های داخلی و امکان جمعیت پذیری، توانمندسازی اجتماعی روستاییان، تقویت سرمایه روان‌شناختی و ارتقای توانمندی‌های اجتماعی تاثیر بر هویت اجتماعی جوانان روستایی داشته باشد (رشید کلویر و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۰۶). علاوه بر این اندیشمندان، گردشگری روستایی را به عنوان راهبرد توسعه در مناطق روستایی می‌دانند و معتقدند که گردشگری روستایی تاثیر قابل توجهی به توسعه پایدار محیط زیست دارد و علاوه بر حفاظت از ارزش‌های محلی و بومی در جامعه روستایی نقش بسزایی در حفظ و توسعه پایدار محیط زیست ایفا می‌نماید. همچنین برای ارزش‌های محلی و بومی در جوامع محلی توجه ویژه‌ای دارد و منابع فرهنگی اجتماعی و زیست محیطی روستاها را تقویت می‌کند و به حفظ و پایداری آنها کمک می‌کند. بنابراین به سبب درآمدی که ایجاد می‌کند به توسعه اقتصادی روستا منجر می‌شود و با ایجاد اشتغال مولد و فراهم کردن فرصت‌های درآمدزایی زیاد برای روستاییان به خصوص جوانان سبب ثبات و پایداری روستاییان می‌شود، همچنین صنعت گردشگری روستایی نیز موجب نزدیکتر شدن ملل اقوام و فرهنگ‌ها به یکدیگر شده است (فرجی‌راد و آقاجانی، ۱۳۹۱: ۶۲). امروزه به گردشگری روستایی به عنوان یک محرک اقتصادی و کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی، اجتماعی نگر بسته می‌شود. توسعه گردشگری در مناطق مستعد گردشگری روستایی می‌تواند راه حلی برای نجات روستا از فقر، مهاجرت، مشکلات اقتصادی و اجتماعی باشد (محمودی چناری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۳۸). در حال حاضر، صنعت گردشگری جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها یافته است و نقش فعال و موثری در ارتقای ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به ویژه در کشورهای در حال توسعه ایفا می‌کند (حسینی و فراهانی، ۱۴۰۱: ۱۰۳۸).

نواحی روستایی شهرستان ماسال دارای پتانسیل‌های بالقوه گردشگری، جاذبه‌ها و چشم اندازهای طبیعی، میراث فرهنگی و تاریخی، از جمله: آبشارها، رودخانه‌ها، مزارع، باغات، جنگل‌ها، معماری مساکن، ابنیه تاریخی، اماکن مذهبی، صنایع دستی، آداب و رسوم، میراث‌های فرهنگی و معنوی و... می‌باشند و در جای خود اشکال مختلفی از گردشگری در نواحی روستایی این حوزه جغرافیایی را به وجود می‌آورند. بر همین اساس در این پژوهش تاثیر پیامدهای اقتصادی و اجتماعی بر توسعه الگوی گردشگری نواحی روستایی این شهرستان به عنوان یکی از مهم‌ترین مقاصد گردشگری استان گیلان مورد مطالعه قرار گرفته و این سوال اصلی مطرح است که عوامل موثر بر توسعه الگوی گردشگری در نواحی روستایی شهرستان ماسال کدامند؟

توسعه از لحاظ لغوی، دارای معانی مشابهی همچون تغییر اجتماعی، رشد اجتماعی، تکامل اجتماعی، مدرنیزه شدن و پیشرفت می‌باشد. توسعه^۱ در فرهنگ لغت معین به معنای وسعت دادن و فراخ است. در تعریف توسعه نکاتی را باید مد نظر داشت که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از اینکه اولاً توسعه را مقوله ارزشی تلقی کنیم، ثانیاً آن را جریانی چند بعدی و پیچیده بدانیم، ثالثاً به ارتباط و نزدیکی آن با مفهوم بهبود توجه داشته باشیم (از کیا و غفاری، ۱۳۹۳: ۲). توسعه به معنای کوشش آگاهانه، نهادی و برنامه‌ریزی شده برای نیل به پیشرفت اجتماعی و اقتصادی را می‌توان پدیده‌ای نوظهور در قرن بیستم دانست که از سال ۱۹۱۷ میلادی از اتحاد جماهیر شوروی سابق آغاز شد (Goldin, Yan & al., Alan Winters, 2016). در مورد توسعه گردشگری روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی آن را بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و معتقدند می‌توان آن را شکل‌های دیگر بازار گردشگری، مانند گردشگری در آفتاب، گردشگری در کنار دریا، گردشگری در سواحل ماسه‌ای مقایسه کرد. از جنبه دیگر، گردشگری روستایی به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی مطرح گردیده است (Slee, 2006:12).

از یک نگرش گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی است که انعکاس‌دهنده ویژگی محیط روستایی است؛ در مواردی نیز گردشگری را به عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می‌شناسند؛ بعضی نیز گردشگری را به عنوان سیاست و ابزاری برای توسعه روستایی پایدار قلمداد کرده‌اند (Lorio & corsale, 2010). گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی- اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. در کشورهای بسیاری این امر با ختمی‌های کشاورزی در ارتباط است و غالباً به عنوان راهبردی برای حفظ محیط زیست و فرهنگ روستایی ارتقاء داده می‌شود. مسلماً گردشگری نقش اساسی در میزان توسعه و حفظ ذخایر نواحی روستایی ایفا می‌کند. با فرض اهمیت گردشگری به عنوان فعالیتی گسترده و عمومی و تاکید روزافزون در حیطه سیاست‌های توسعه محلی و منطقه‌ای و با در نظر گرفتن این موضوع که تعریف مشترک و قابل قبولی از گردشگری روستایی وجود داشته باشد، توسعه گردشگری امری ضروری به نظر می‌رسد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۰: ۸). بخصوص با توجه به این که ویژگی‌های این فعالیت در محل‌های خاص، به‌وضوح "گردشگری روستایی" را از شکل‌های دیگر گردشگری مجزا می‌نماید. لان^۲ گردشگری روستایی را چنین تعریف می‌کند: "گردشگری روستایی، گردشگری است که در نواحی روستایی به وقوع می‌پیوندد". اداره امور کار امریکا^۳ در زمینه گردشگری روستایی این تعریف را ارائه کرده است: بازدید از مکانی غیر از مکان معمول کار و زندگی خود که خارج از محدوده استاندارد آماری شهری است، در زمانی که فعالیتی غیر از فعالیت کاری در منطقه مورد نظر انجام شود که هدف چنین بازدیدی ممکن است تحقیق، درمان، مذهب و... باشد. در یک جمع بندی از تعاریف ارائه شده می‌توان تعریف دیگری را برای گردشگری روستایی ارائه کرد: گردشگری روستایی شامل هر نوع فعالیت تفریحی و گذران اوقات فراغت است با دریافت خدماتی از قبیل غذا، محل اقامت و محصولات محلی از ساکنان محلی در مکانی که از نظر قوانین و مقررات جاری کشور یا از نظر ماهیت اقتصادی و فرهنگی روستا محسوب می‌شود (Sharpley, 2010:16). به‌طور کلی جریان گردشگری روستایی را می‌توان از دو جهت مورد توجه قرار داد از یک جهت برای محیط‌های روستایی و پیرامون آن‌ها این فرصت را مهیا می‌کند تا گردشگران فارغ از هیاهوی شهری و تکنولوژی در بطن سنتی روستا زمانی را به فراغت بگذرانند و از دیگر سو در کنار آن اقتصاد روستایی وابسته به زمین می‌تواند راه‌های تنفس دیگری را تجربه کند. یکی از تغییرات ناشی از تحولات مدرن در جریان گردشگری رشد سفرهای انفرادی بر پایه تأملات فرهنگی و تجربه چیزهای متفاوت می‌باشد که در روندی از تقویت حس اصالت و اهمیت میراث طبیعی، فرهنگی و تاریخی در دورنمایی گردشگر تسهیل شده است. هر چند هنوز اکثر گردشگران به دنبال آرامش می‌باشند ولی رشد

1. Development

2. Lane

3. America Business Administration

سفرهای انفرادی اکتشافی گردشگری در طی سال‌های اخیر نشان‌گذار از گردشگری انبوه به گردشگری مطبوع است که تفاوت‌های تجربه گردشگری را باز می‌نماید (Grefe, 2013:8). گردشگری روستایی از دو جنبه دارای اهمیت است: یکی به عنوان فعالیت گسترده جهانی و دیگری به خاطر نقش آن در توسعه سیاست‌های منطقه‌ای و محلی (Ramakumar, 2010:10). در مورد توسعه گردشگری روستایی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. بعضی آن را بخشی از بازار گردشگری می‌شناسند و معتقدند می‌توان آن را با اشکال دیگر بازار گردشگری، مانند گردشگری در آفتاب، گردشگری در کنار دریا، گردشگری در کنار سواحل ماسه‌ای مقایسه کرد (Sharpley, 2010: 22). از جنبه دیگر گردشگری روستایی به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه روستایی مطرح گردیده است که این دیدگاه مهم، مدنظر اکثریت است (بهرامی، ۱۳۸۹: ۲۳). از این نظر گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی است. که انعکاس دهنده ویژگی محیط این مناطق است. در مواردی نیز گردشگری را به عنوان ابزار و سیاستی برای بازساخت اقتصاد روستایی می‌شناسند (Mandl, 2012:63).

در اینجا به بررسی مطالعات انجام شده در زمینه گردشگری روستایی و اثرات آن می‌پردازیم: سانها و همکاران در پژوهشی با عنوان کار آفرینی گردشگری روستایی دریافتند که فرصت‌های جدید برای سرمایه‌گذاری در پتانسیل گردشگری روستایی در راستای توسعه پایدار، فرصت‌های احتمالی احیای جوامع خاص را از مناطق کوهستانی و مجاور آن‌ها که در اختیار دارد، برجسته می‌کند، با بهره‌برداری از توان بالقوه‌ای که از طریق الگوهای غذای منطقه‌ای تامین می‌شود، برجسته می‌شود. ارزیابی پتانسیل توسعه گردشگری کوهستانی براساس سیستم غذایی منطقه براساس شاخص کارآفرینی روستایی RTER انجام شد. این مقاله همچنین یک نظرسنجی در مورد روش راه اندازی یک نسبت ارائه می‌دهد که نشان‌دهنده توانایی کارآفرینی گردشگری روستایی است (Cunha et al., 2020). مونوز و همکاران در پژوهشی با عنوان شناسایی همپوشانی فضایی در ارزش‌های محلی، گردشگران داخلی و بین‌المللی به مناطق حفاظت شده دریافتند که تأکید بر اهمیت تجزیه و تحلیل صحیح مکانی به منظور حمایت از مدیریت منطقه حفاظت شده تأکید نمود. درک توزیع فضایی ارزش‌های برگزار شده توسط گروه‌های مختلف کاربر می‌تواند در طراحی استراتژی‌های مدیریت گردشگری کمک کند که مناقشات بین گروهی را به حداقل برساند (Muñoz et al., 2019). کرمی و همکاران در پژوهشی با عنوان تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهارمحال و بختیاری، دریافتند که شش عامل برنامه‌ریزی دولتی، مشارکت، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و محیط زیست، امنیت و آرامش از عوامل تأثیرگذار در توسعه گردشگری روستایی می‌باشند (کرمی دهکردی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۰). عبدالمنافی و از کیا در پژوهشی با عنوان عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت دریافتند که توسعه صنعت گردشگری روستایی نیاز به پیش شرط‌هایی در حوزه‌های مختلف دارد که از جمله این موارد می‌توان به آموزش و اطلاع رسانی به مردم در نحوه برخورد با گردشگر و گردشگری از طریق توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط، توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و تاریخی و مواردی از این دست در منطقه اشاره نمود (عبدالمنافی و از کیا، ۱۳۹۰: ۱۰۳). سقایی و علیزاده در پژوهشی با عنوان بررسی چالش‌ها، فرصت‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی "روستاهای مورد مطالعه بیاضه، گرمه و مصر، از شهرستان خور و بیابانک" دریافتند که وجود منابع جذاب طبیعی و فرهنگی، قرارگیری روستاهای این ناحیه در کنار کویر و مسیر پرتردد مسافران مشهد در نزدیکی خور و بیابانک، به عنوان مهم‌ترین نقاط قوت؛ کمبود امکانات و تسهیلات اقامتی، تخریب آثار فرهنگی و طبیعی منطقه و مهاجرت از این روستا به عنوان مهم‌ترین نقاط ضعف می‌باشد (سقایی و علیزاده، ۱۳۹۳: ۴۲). جعفریان و همکاران در پژوهشی با عنوان راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT "روستای لاسجرد شهرستان سمنان" دریافتند که چشم اندازهای زیبا و منحصر بفرد مهم‌ترین قوت، نامناسب بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی مهم‌ترین ضعف، افزایش انگیزه بیش‌تر برای مسافرت و تفریح مهم‌ترین فرصت و تخریب زمین‌های کشاورزی و مزارع روستایی مهم‌ترین تهدید توسعه گردشگری روستایی در روستای لاسجرد می‌باشد (جعفریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۶۱). چراغی و همکاران در پژوهشی با عنوان تحلیلی بر زمینه‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی، با تأکید بر سرمایه اجتماعی مطالعه موردی (دهستان دستجرد، شهرستان طارم) به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت سرمایه اجتماعی روستاهای مورد مطالعه جهت جذب گردشگر در وضعیت مطلوبی قرار داشته و شاخص مشارکت اجتماعی بیشترین همبستگی را با سرمایه اجتماعی دارا می‌باشد (چراغی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۳). بیات و همکاران در پژوهشی با عنوان تحلیل مقایسه‌ای ادراکات ساکنان محلی به اثرات گردشگری در نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای حوضه آبریز رودخانه کلان شهرستان ملایر) به این نتیجه رسیدند که در اغلب موارد تفاوت معناداری میان

ادراکات ساکنان محلی از اثرات مثبت و منفی گردشگری مشاهده شد، به طوری که ادراکات ساکنان محلی تابع میزان اثربخیزی آن‌ها از ابعاد مختلف اثرات مثبت و منفی گردشگری است (بیات و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۷۹). شفیع و همکاران در پژوهشی با عنوان تحلیل آثار زیست محیطی - اقتصادی و فرهنگی گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: روستای فش، شهرستان کنگاور) دریافتند که اثرات گردشگری مثبت و منفی معناداری در این منطقه وجود دارد. به طوری که در زمینه اقتصادی باعث ایجاد مشاغل جدید، افزایش درآمد، تمایل به مشاغل خدماتی، افزایش هزینه‌های زندگی و شکاف درآمدی و در حوزه اجتماعی - فرهنگی باعث افزایش ارتباطات و آگاهی عمومی، کاهش امنیت برای زنان و دختران، افزایش جرم و همچنین در زمینه زیست محیطی باعث تخریب محیط زیست و همچنین بالا رفتن انتظارات و آگاهی روستاییان در ارتباط با حفاظت از محیط زیست و ... شده است (شفیعی و رحمانی، ۱۳۹۷: ۷۰).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و دارای ماهیت اکتشافی از نوع کیفی - کمی می‌باشد. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش به دو طریق اسنادی (کتابخانه‌ای) و میدانی بدست آمده است. همچنین به منظور تکمیل اطلاعات اسنادی، مصاحبه با کارشناسان مربوطه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل دهیاران و کارشناسان شورای اسلامی روستاهای هدف گردشگری شهرستان ماسال می‌باشد که با توجه به مصاحبه‌های انجام شده با دهیاران و شورای اسلامی روستایی و نیز آخرین آمارمنتشر شده از سوی سازمان میراث فرهنگی در سال ۱۳۹۸، روستاهایی به عنوان نمونه انتخاب شدند که به عنوان مقصد اصلی گردشگران در شهرستان ماسال به شمار می‌آیند. بر این اساس مصاحبه‌هایی با دهیاران و کارشناسان شورای اسلامی روستاهای منتخب شهرستان ماسال به صورت هدفمند انجام گردید. مصاحبه با ۲۰ نفر از دهیاران روستاهای مورد مطالعه که به صورت هدفمند انتخاب شدند، صورت گرفت و عوامل شناسایی شده نیز دسته بندی و تدوین گردید. مشخصات عمومی مصاحبه‌شوندگان شامل ۳ نفر زن و ۱۷ نفر مرد که دارای مدارک تحصیلی دیپلم، لیسانس و فوق لیسانس هستند که محل سکونت کلیه این افراد در نواحی روستایی شهرستان ماسال می‌باشد. همچنین بعد از گردآوری اطلاعات از مصاحبه و تعیین شاخص‌ها با استفاده از روش کدگذاری، پرسشنامه‌ای محقق ساخته که روایی آن توسط اساتید و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹۶۵ در سطح ۷ معیار و در مجموع با ۲۷ گویه تایید شد. در روش تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از روش کدگذاری، روش آماری توصیفی شامل میانگین، انحراف استاندارد و روش آماری استنباطی شامل آزمون فریدمن و تحلیل مسیر بارهای عاملی با استفاده از نرم افزار SPSS و AMOS استفاده گردید. پس از هر مصاحبه که به روش عمیق توسط محقق انجام شد سعی بر آن بود که مصاحبه‌ها تا حد اشباع نظری ادامه یابد. همچنین در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از مصاحبه‌های صورت گرفته، از روش کدگذاری باز، محوری و گزینشی استفاده گردید. در این روش پس از گردآوری داده‌ها و تنظیم آن‌ها به صورت نوشتاری، بخش‌هایی از متن‌های نوشتاری مثل عبارت و یا جمله انتخاب و به صورت اطلاعات کدگذاری شده، شماره‌گذاری شدند. کدگذاری محوری، مرحله دوم تجزیه و تحلیل داده‌ها است. هدف از این مرحله، برقراری رابطه بین مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز است.

گام اول، کدگذاری باز: این فرایند تحلیلی است که از طریق آن مفاهیم، شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف شدند. در ضمن کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد شدند و برای به دست آوردن مشابهت‌ها و تفاوت‌ها، با دقت بررسی شدند و پرسش‌هایی درباره پدیده‌ها که داده‌ها حاکی از آنند، مطرح شدند. لازم به ذکر است در این بخش کدهای باز هر سؤال به طور جداگانه ارائه شده است. که سوال‌های مطرح شده شامل موارد زیر است:

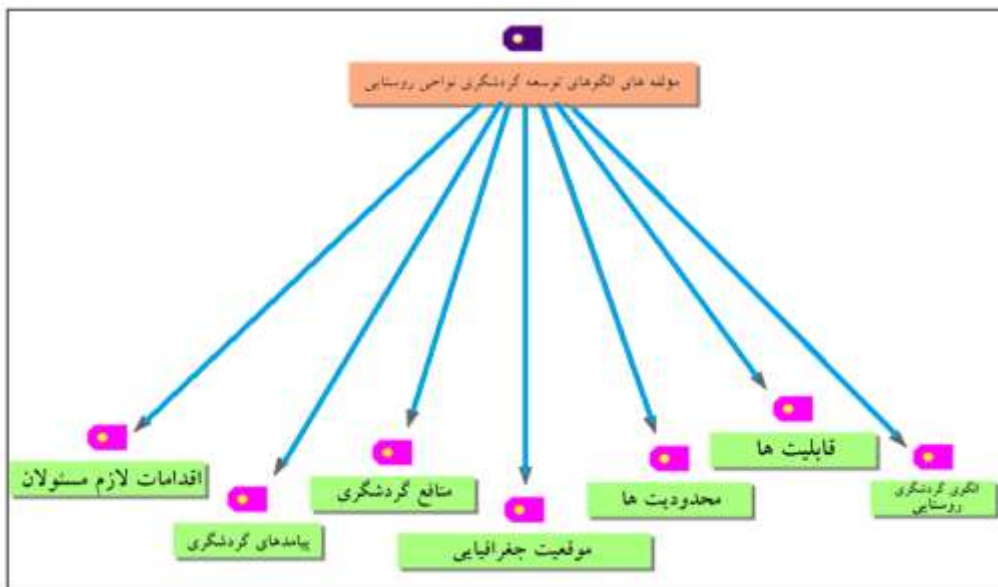
- گردشگران بیشتر با چه هدفی به روستای شما سفر می‌کنند؟ (جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، زیارتی و...)
- قابلیت‌های توسعه گردشگری روستای شما چیست؟
- محدودیت‌های توسعه گردشگری روستای شما چیست؟
- موقعیت جغرافیایی و نحوه دسترسی به خدمات در روستای شما تا چه حد در جذب و ماندگاری گردشگران اثر داشته است؟
- افزایش گردشگر به روستای شما چه منافعی را به همراه داشته است؟

- افزایش گردشگر به روستای شما چه ضررهایی (مانند: تغییر کاربری اراضی کشاورزی، ازدحام و شلوغی و...) را به همراه داشته است؟

- چه زیرساخت‌هایی در جهت بهبود وضعیت گردشگری روستایی این شهرستان باید مدنظر مسئولان و دست اندرکاران این صنعت قرار گیرد؟

گام دوم، کدگذاری محوری: کدگذاری محوری، مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه‌پردازی داده بنیاد است. هدف از این مرحله، برقراری رابطه بین طبقه‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز است. در کدگذاری محوری، کدهای تولیدشده در گام قبلی، به روشی جدید و با هدف ایجاد ارتباط میان کدها بازنویسی شدند. کدگذاری محوری منجر به ایجاد گروه‌ها و مقوله‌ها می‌شود. تمامی کدهای مشابه در گروه خاص خود قرار گرفتند. بدین منظور، تمامی کدهای ایجادشده دوباره بازبینی شدند و با متون مقایسه گردیدند تا مطلبی فراموش نشود.

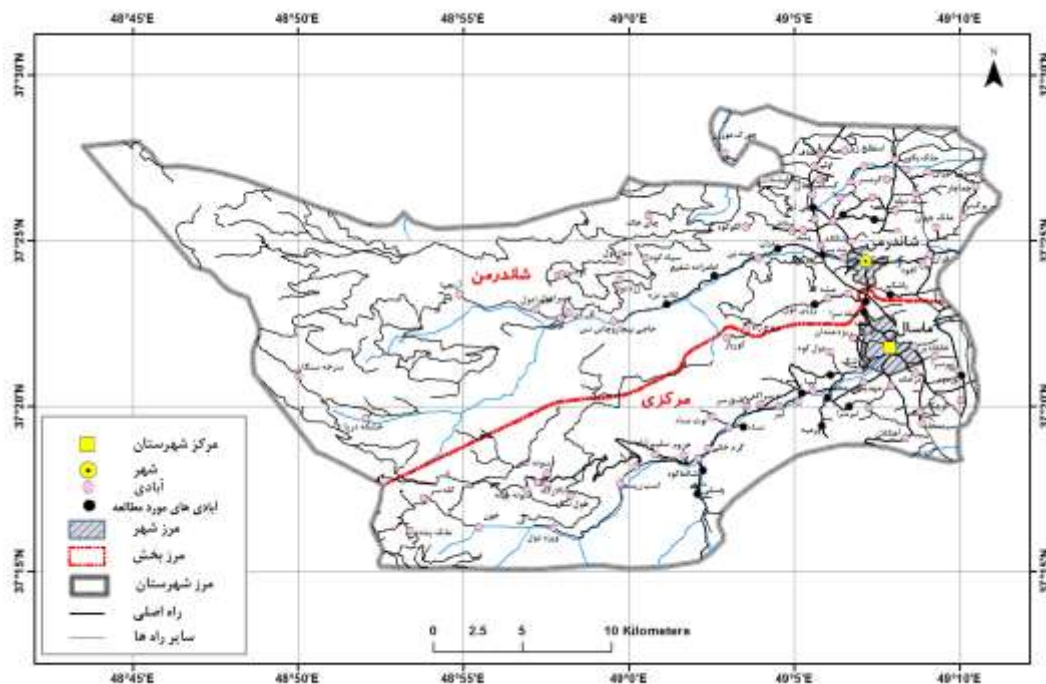
گام سوم، کدگذاری گزینشی: در این فرایند شرایط مختلفی که (طبقات) در مرحله کدگذاری محوری بیان شده است، با هم ادغام می‌شوند و تجزیه و تحلیل کلی صورت می‌گیرد. در قسمت فرضیه‌ها باید رابطه طبقات فرعی با هم بررسی شود. در این پژوهش برای فرایند کدگذاری گزینشی یا انتخابی قضیه اصلی (الگوی توسعه گردشگری روستایی) به همراه پدیده‌های محوری ذکر شده ارائه می‌شود.

شکل ۱. مدل مفهومی مولفه‌های الگوی توسعه گردشگری روستایی در شهرستان ماسال

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان ماسال با مساحت ۶۲۲ کیلومتر مربع و ارتفاع ۸۴ متر بالاتر از سطح دریا، دومین شهرستان مرتفع استان گیلان پس از رودبار محسوب می‌گردد. ماسال از شمال به رضوانشهر، از غرب و جنوب غربی به خلخال، از شرق به فومن و صومعه‌سرا محدود می‌گردد. این شهر با مرکز استان ۴۵ کیلومتر، با شهرستان تالش ۶۰ کیلومتر و با شهرستان صومعه‌سرا ۲۴ کیلومتر فاصله دارد. شهرستان ماسال سابقاً بخشی از شهرستان وسیع تالش بود که در سال ۱۳۷۶ به شهرستان ماسال تبدیل شد و شامل دو بخش، مرکزی و شاندرمن می‌باشد.

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی روستاهای شهرستان ماسال

در جدول (۱)، موقعیت طبیعی روستاها و نیز ویژگی‌های جمعیت شناختی هر روستا براساس نتایج آماری سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران نشان داده است.

جدول ۱. مشخصات طبیعی و انسانی روستاهای مورد مطالعه

ویژگی‌های انسانی				موقعیت جغرافیایی روستاها			
زن	مرد	جمعیت	تعداد خانوار	آبادی	دهستان	بخش	شهرستان
۱۹۳	۱۸۴	۳۷۷	۹۰	بی تم	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۳۹۶	۴۰۱	۷۹۷	۱۷۴	دران	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۴۲۵	۴۱۷	۸۴۲	۲۲۸	پاشکم	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۲۰۹	۲۲۶	۴۳۵	۱۰۵	امامزاده شفیع	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۱۶۴	۱۵۹	۳۲۳	۷۰	طالب‌دره	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۴۰۹	۴۱۰	۸۱۹	۱۹۷	سیاه‌مرد	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۴۷	۴۸	۹۵	۲۸	رزین‌دول	شاندرمن	شاندرمن	ماسال
۳۴۴	۳۳۹	۶۸۳	۱۷۳	گیله سرا	حومه	مرکزی	ماسال
۳۹۳	۳۴۶	۷۳۹	۱۹۰	مرکیه	حومه	مرکزی	ماسال
۱۰۹	۹۸	۲۰۷	۶۲	کیشخانی	حومه	مرکزی	ماسال
۶۳۳	۵۸۰	۱۲۱۳	۳۰۸	وشمه‌سرا	حومه	مرکزی	ماسال
۱۷۲	۱۳۵	۳۰۷	۸۶	ورمیه	ماسال	مرکزی	ماسال
۱۲۲	۱۱۰	۲۳۲	۵۶	سیاه‌دول	ماسال	مرکزی	ماسال
۳۲۸	۲۰۱	۵۲۹	۱۰۸	طاسکوه	ماسال	مرکزی	ماسال
۲۲۹	۲۴۰	۴۶۹	۱۰۸	چسلی	ماسال	مرکزی	ماسال
۱۹۲	۱۸۰	۳۷۲	۹۶	شالما	ماسال	مرکزی	ماسال
۶۸	۷۴	۱۴۲	۳۳	شالماکوه	ماسال	مرکزی	ماسال
۲۰۰	۱۸۱	۳۸۱	۸۹	کنذر	ماسال	مرکزی	ماسال
۸۴	۸۳	۱۶۷	۴۰	نسا	ماسال	مرکزی	ماسال

یافته‌ها و بحث

نتایج کدگذاری باز

در این مرحله از تحقیق ابتدا محتوای همه مصاحبه‌ها پیاده‌سازی شد و سپس، کدگذاری باز آنها انجام شد. بدین ترتیب که داده‌های جمع‌آوری شده در مصاحبه‌ها، به صورت مکتوب روی کاغذ نوشته شدند. سپس، با تجزیه و تحلیل خطبه‌خط و پاراگراف به پاراگراف نوشته‌های موجود، کدهای باز ایجاد گردیدند. این کدها اقتباسی از نوشته‌ها و در برخی موارد، عین خود نوشته‌ها بودند. نتایج به‌دست آمده در جدول (۲) از کدگذاری اولیه نشان داد که ۳۱ کد اولیه از مصاحبه‌های انجام شده مستخرج شد.

جدول ۲. کدهای باز استخراج شده از مصاحبه‌کنندگان

ردیف	کدگذاری باز (شهرستان ماسال)	ردیف	کدگذاری باز (شهرستان ماسال)
۱	جاذبه طبیعی	۱۷	فروش محصولات صنایع دستی نظیر بافندگی و چوب
۲	جاذبه فرهنگی-تاریخی	۱۸	اقامتگاه‌های بوم‌گردی
۳	جاذبه مذهبی	۱۹	مبادرت به ساخت خانه‌های دوم
۴	مناظر و بیابانات سرسبز	۲۰	جلوگیری از مهاجرت جوانان به شهر
۵	آب و هوای مساعد	۲۱	اجاره کلیه‌ها
۶	آرامش محیط روستا	۲۲	افزایش گردشگر بیش از ظرفیت تحمل روستا
۷	سبک معماری خانه‌های روستایی	۲۳	تغییر کاربری اراضی
۸	مکان‌های زیارتی	۲۴	برهم زدن آرامش روستاییان
۹	آنتن‌دهی تلفن همراه و اینترنت	۲۵	ایجاد زباله
۱۰	ملی بودن زمین‌های روستایی	۲۶	ازدحام و شلوغی
۱۱	عدم صدور مجوز ساخت و ساز از سوی منابع طبیعی	۲۷	بهبود وضعیت آب و برق
۱۲	نبود امکانات رفاهی کافی	۲۸	بهبود وضعیت جاده‌ها و راه‌های فرعی روستا
۱۳	نزدیکی به شهر	۲۹	احداث مراکز اقامتی
۱۴	راه و جاده مناسب جهت دسترسی	۳۰	تسهیل در اعطای وام به روستاییان
۱۵	فروش محصولات کشاورزی و دامی	۳۱	تسهیلات مالی و بانکی به روستاییان
۱۶	اجاره خانه‌های روستایی		

نتایج کدگذاری محوری

کدگذاری محوری، مرحله دوم تجزیه و تحلیل داده‌ها است. هدف از این مرحله، برقراری رابطه بین مقوله‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز است. در این مرحله به تحلیل مفاهیم، نشانه‌ها و کدگذاری‌های گزینشی بر اساس ۷ مقوله فرعی که شامل: الگوی گردشگری روستایی، قابلیت‌های توسعه گردشگری روستا، محدودیت‌های توسعه گردشگری روستا، منفعت گردشگری، پیامدهای گردشگری برای ساکنان بومی و اقدامات و حمایت‌های مسئولان جهت بهبود گردشگری روستایی می‌باشد، پرداخته شد که نتایج در جدول (۳) نشان داده شده است.

جدول ۳. کدگذاری محوری وضعیت الگوی گردشگری روستایی در شهرستان ماسال

مقوله اصلی	مقوله فرعی	گزاره‌های منطقی (کداولیه)	فراوانی مصاحبه‌شوندگان
وضعیت گردشگری روستایی در شهرستان ماسال	الگوی گردشگری روستا	طبیعی	۱۶
		تاریخی	۵
		مذهبی	۴
	قابلیت‌های توسعه گردشگری روستا	مناظر و بیابانات سرسبز	۱۷
		آب و هوای مساعد	۱۲
		آرامش محیط روستا	۳
		سبک معماری خانه‌های روستایی	۹
		مکان‌های زیارتی	۵
		آنتن‌دهی تلفن همراه و اینترنت	۵
		ملی بودن زمین‌های روستایی	۱۴

۹	عدم صدور مجوز ساخت و ساز از سوی منابع طبیعی	محدودیت‌های توسعه گردشگری روستا
۱۱	نبود امکانات رفاهی کافی	موقعیت جغرافیایی روستا
۹	نزدیکی به شهر	
۵	راه و جاده مناسب جهت دسترسی	منفعت گردشگری برای ساکنان بومی
۴	فروش محصولات بومی	
۳	اجاره خانه‌های روستایی	
۴	اقامتگاه‌های بوم گردی	
۵	مبادرت به ساخت خانه‌های دوم	
۳	جلوگیری از مهاجرت جوانان به شهر	پیامدهای گردشگری برای ساکنان بومی
۳	افزایش گردشگر بیش از ظرفیت تحمل روستا	
۹	افزایش قیمت زمین و تغییر کاربری اراضی	
۷	ازدحام و شلوغی و سلب آرامش روستاییان	
۶	ایجاد زباله	اقدامات و حمایت‌های مورد نیاز مسئولان جهت بهبود گردشگری روستایی
۵	بهبود وضعیت آب، برق	
۱۰	بهبود وضعیت جاده‌ها و راه‌های فرعی روستا	
۳	احداث مراکز اقامتی	
۸	تسهیلات مالی و بانکی به روستاییان	

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های کیفی در جدول (۳) نشان داد که ابعاد وضعیت گردشگری روستایی در شهرستان ماسال از ۷ زیر مقوله و ۲۷ کد مستخرج از مصاحبه‌ها تشکیل شده است. که به شرح زیر است:

۱. الگوی گردشگری: کدهای مربوط به الگوی توسعه گردشگری روستایی در شهرستان ماسال را می‌توان به گروه طبیعی، تاریخی و مذهبی دسته‌بندی نمود که با توجه به فراوانی مصاحبه‌شوندگان بیشترین الگوی گردشگری در روستاهای ماسال با انگیزه طبیعت‌گردی می‌باشد.

۲. قابلیت‌ها و اقلیم: کدهای مربوط به قابلیت‌های روستایی موثر در توسعه گردشگری در ۶ دسته قابل دسته‌بندی می‌باشد که به نظر می‌رسد عواملی چون مناظر و بیابانات سرسبز و آب و هوای مساعد بیشترین تاثیر را در توسعه گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارند.

۳. محدودیت‌ها: کدهای مربوط به محدودیت‌های روستایی موثر در توسعه گردشگری در ۳ دسته قابل دسته‌بندی می‌باشد که به نظر می‌رسد عواملی چون ملی بودن زمین‌های روستایی و نبود امکانات رفاهی کافی مساعد بیشترین تاثیر را در توسعه الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارند.

۴. موقعیت جغرافیایی: کدهای مربوط به موقعیت جغرافیایی روستایی در ۲ دسته قابل دسته‌بندی می‌باشد که به نظر می‌رسد عواملی چون نبود امکانات رفاهی کافی و نزدیکی به شهر بیشترین تاثیر را در توسعه الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارند.

۵. منفعت گردشگری برای ساکنان بومی: کدهای مربوط به منفعت گردشگری برای ساکنان بومی در ۵ دسته قابل دسته‌بندی می‌باشد که به نظر می‌رسد عواملی چون مبادرت به ساخت خانه‌های دوم، فروش محصولات بومی و اقامتگاه‌های بومگردی بیشترین تاثیر را در توسعه الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارند.

۶. پیامدهای گردشگری: کدهای مربوط به پیامدهای گردشگری که شامل پیامدهای اقتصادی و اجتماعی و محیطی می‌باشد در ۴ دسته قابل دسته‌بندی می‌باشد که به نظر می‌رسد عواملی چون افزایش قیمت زمین و تغییر کاربری اراضی، ازدحام و شلوغی و سلب آرامش روستاییان و ایجاد زباله بیشترین پیامدهای گردشگری روستایی شهرستان ماسال می‌باشند.

۷. اقدامات مسئولان: کدهای مربوط به اقدامات مسئولان که در توسعه گردشگری تاثیرگذار است که در ۴ دسته قابل دسته‌بندی می‌باشد که به نظر می‌رسد عواملی چون بهبود وضعیت جاده‌ها و راه‌های فرعی روستا بیشترین تاثیر را در توسعه الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارند.

نتایج کدگذاری گزینشی

پس از مشاهدات انجام شده و نیز انجام مصاحبه‌های عمیق با کارشناسان، عوامل موثر بر الگوهای گردشگری نواحی روستایی شهرستان ماسال شناسایی گردید که در شکل (۳) نشان داده شده است. براساس یافته‌های بدست آمده از تحقیق حاضر، الگوهای اصلی و مهم گردشگری در نواحی روستایی شهرستان مورد مطالعه شامل طبیعی، گردشگری تاریخی و گردشگری مذهبی می باشد. که از جمله عوامل تاثیرگذار در این زمینه موقعیت جغرافیایی روستاها، قابلیت‌ها و محدودیت‌های روستا به صورت مستقیم و منافع گردشگری، اثرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی و اقدامات مسئولان در جهت توسعه گردشگری به طور غیرمستقیم بر الگوی گردشگری روستایی این نواحی اثرگذار است.

مناطق گردشگری، به سطح‌بندی مقصدهای گردشگری به عنوان ابزاری برای تنظیم، هدایت و کنترل تصمیم‌گیری‌ها و خط مشی‌گذاری‌ها توجه ویژه گردد. این ابزار مدیریتی کمک می‌کند تا براساس قابلیت‌ها و توانمندی‌های هر یک از مناطق گردشگری نقش و جایگاه آن‌ها تعیین شود و مناسب با هر یک از مناطق، میزان بارگذاری عناصر فیزیکی و حجم سرمایه‌گذاری‌ها در مناطق گردشگری مشخص گردد. در واقع سطح‌بندی و رتبه‌بندی عوامل موثر بر الگوی گردشگری روستایی نشان می‌دهد که جایگاه ترسیم شده برای توسعه آتی مقصد گردشگری، متوازن با پتانسیل‌های گردشگری آن منطقه است و به شکل در خور منابع و جاذبه‌های آن به کار گرفته خواهند شد. بر همین اساس مقایسه رتبه‌ای با استفاده از آزمون فریدمن صورت گرفته است. همان طور که در جدول (۴) نشان داده شده است عوامل موثر بر الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال عبارتند از: نوع گردشگری روستایی (که شامل جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و مذهبی است) با میانگین رتبه‌ای (۹/۱۸) در اولویت اول، قابلیت‌های توسعه گردشگری روستا با میانگین رتبه‌ای (۸/۶۵) در اولویت دوم، موقعیت جغرافیایی روستا با میانگین رتبه‌ای (۸/۵۵) در اولویت سوم، منفعت گردشگری برای ساکنان بومی با میانگین رتبه‌ای (۸/۳) در اولویت چهارم، اقدامات و حمایت مسئولان (۷/۹) در اولویت پنجم، پیامدهای گردشگری برای ساکنان بومی با میانگین رتبه‌ای (۷/۴۳) در اولویت ششم و در نهایت محدودیت‌های جغرافیایی با میانگین رتبه‌ای (۶/۹۸) در اولویت آخر قرار دارد.

جدول ۴. اولویت بندی عوامل موثر بر الگوی توسعه گردشگری روستایی شهرستان ماسال

ردیف	شاخص‌ها	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین رتبه ای فریدمن	اولویت
۱	نوع گردشگری روستا	۴/۰۳	۰/۶۶۷۱	۹/۱۸	۱
۲	قابلیت‌های توسعه گردشگری روستا	۳/۹۱	۰/۷۳۹۲	۸/۶۵	۲
۳	موقعیت جغرافیایی روستا	۴/۱۴	۰/۶۶۷۸	۸/۵۵	۳
۴	منفعت گردشگری برای ساکنان بومی	۴/۰۱	۰/۶۵۵۶	۸/۳۰	۴
۵	اقدامات و حمایت‌های موردنیاز مسئولان جهت بهبود گردشگری روستایی	۳/۴۶	۰/۷۵۸۰	۷/۹۰	۵
۶	پیامدهای گردشگری برای ساکنان بومی	۳/۸۶	۰/۷۴۲۱	۷/۴۳	۶
۷	محدودیت‌های گردشگری	۲/۶۵	۰/۷۹۵۲	۶/۹۸	۷

جدول ۵. معنی داری آزمون فریدمن در عوامل تاثیرگذار در الگوهای توسعه گردشگری نواحی روستایی شهرستان ماسال

تعداد	۲۰
مقدار کای اسکوتر (X^2)	۱۴/۲۵
درجه آزادی	۶
سطح معناداری	۰/۰۰۱

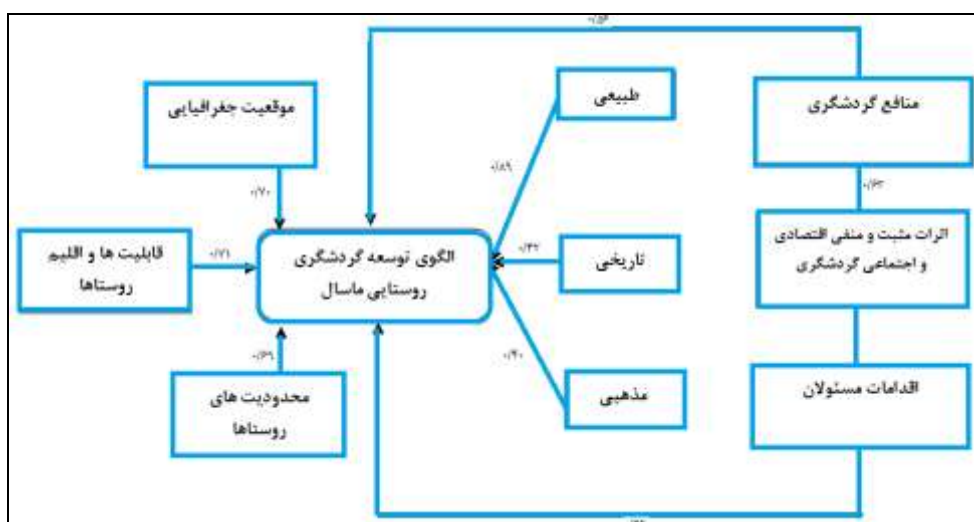
نتایج آزمون فریدمن در جدول (۵) نشان می‌دهد که ($P=۰/۰۰۱ < ۰/۰۵$) و ($X^2=۱۵۹/۵۰۲$). بنابراین می‌توان گفت که بین عوامل موثر بر الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال از دیدگاه کارشناسان تفاوت معنی داری وجود دارد. در راستای بررسی میزان اثرگذاری هریک از عوامل شناسایی شده بر الگوی توسعه گردشگری روستایی شهرستان ماسال از روش تحلیل مسیر بارهای عاملی استفاده شده که در آن اثر مستقیم و اثر غیرمستقیم هریک از عامل‌ها تعیین گردید. همان طور که در جدول (۶) نشان داده شده است جاذبه‌های طبیعی نواحی روستایی شهرستان ماسال با ضریب مسیر ۰/۸۹ نسبت به سایر عوامل اثر مستقیم و

بسیار مهمی در الگوی گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارد. همچنین جاذبه‌های تاریخی با ضریب مسیر ۰/۴۲ و جاذبه‌های مذهبی با ضریب مسیر ۰/۴۰ نیز دارای اثرات مستقیم بر توسعه گردشگری روستایی در این شهرستان هستند که میزان اثرگذاری این جاذبه‌ها به نسبت کمتر از جاذبه‌های طبیعی می‌باشد. موقعیت جغرافیایی نواحی روستایی شهرستان ماسال با ضریب مسیر ۰/۷۰، قابلیت‌ها و اقلیم با ضریب مسیر ۰/۷۱ و نیز محدودیت‌های گردشگری با ضریب مسیر ۰/۶۹ نیز از جمله عواملی هستند که اثرات مستقیم بر چگونگی توسعه روستایی شهرستان ماسال دارند. سایر عوامل از جمله منافع گردشگری با ضریب مسیر ۰/۵۶، اثرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی گردشگری با ضریب مسیر ۰/۶۳ و اقدامات مسئولان با ضریب مسیر ۰/۴۹ از جمله عواملی هستند که دارای اثرات غیرمستقیم بر الگوی گردشگری نواحی روستایی شهرستان ماسال دارند.

جدول ۶. تحلیل مسیر و میزان اثرگذاری عامل‌های الگوی توسعه گردشگری روستایی شهرستان ماسال

عامل	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
جاذبه‌های طبیعی	۰/۸۹	-	۰/۸۹
جاذبه‌های تاریخی	۰/۴۲	-	۰/۴۲
جاذبه‌های مذهبی	۰/۴۰	-	۰/۴۰
موقعیت جغرافیایی	۰/۷۰	-	۰/۷۰
قابلیت‌ها و اقلیم	۰/۷۱	-	۰/۷۱
محدودیت‌ها	۰/۶۹	-	۰/۶۹
منافع گردشگری	-	۰/۵۶	۰/۵۶
اثرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی	-	۰/۶۳	۰/۶۳
اقدامات مسئولان	-	۰/۴۹	۰/۴۹

الگوی بهینه عامل‌های موثر بر توسعه گردشگری روستایی شهرستان با توجه به شاخص‌های شناسایی شده از سوی کارشناسان این شهرستان طراحی گردید که در شکل (۳) آورده شده است. همان‌طور که در شکل نشان داده شده است مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری الگوی توسعه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان ماسال وجود جاذبه‌های طبیعی در نواحی روستایی این شهرستان است. همچنین سایر مولفه‌های شناسایی شده در اولویت‌های بعدی قرار دارند.

شکل ۳. تحلیل مسیر عوامل موثر بر الگوی توسعه گردشگری روستایی شهرستان ماسال

نتیجه‌گیری

گردشگری طی چند دهه گذشته یکی از اصلی‌ترین و در عین حال مباحثه‌انگیزترین مفاهیم توسعه روستایی محسوب می‌گردد زیرا با استفاده از ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود در نواحی روستایی می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستا، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی و در نهایت توسعه یکپارچه و پایدار روستایی داشته

باشد. از آنجا که گردشگری برای جامعه میزبان قبل از هر چیز مسئله‌ای اقتصادی است، آگاهی از دیدگاه جامعه میزبان به عنوان عرضه کننده محصول گردشگری حائز اهمیت فراوان است. بطور کلی جریان گردشگری روستایی را می‌توان از دو جهت مورد توجه قرار داد از یک جهت برای محیط‌های روستایی و پیرامون آن‌ها این فرصت را مهیا می‌کند تا گردشگران فارغ از هیاهوی شهری و تکنولوژی در بطن سنتی روستا زمانی را به فراغت بگذرانند و از دیگر سو در کنار آن اقتصاد روستایی وابسته به زمین می‌تواند راه‌های تنفس دیگری را تجربه کند. یکی از تغییرات ناشی از تحولات مدرن در جریان گردشگری رشد سفرهای انفرادی بر پایه تعاملات فرهنگی و تجربه چیزهای متفاوت می‌باشد که در روندی از تقویت حس اصالت و اهمیت میراث طبیعی، فرهنگی و تاریخی در دور نمایی گردشگر تسهیل شده است. هر چند هنوز اکثر گردشگران به دنبال آرامش می‌باشند ولی رشد سفرهای انفرادی اکتشافی گردشگری در طی سال‌های اخیر نشان گذر از گردشگری انبوه به گردشگری مطبوع است که تفاوت‌های تجربه گردشگری را باز می‌نماید. بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه از فعالیت گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند و در این راستا می‌کوشند، با شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌های روستایی و امکان‌سنجی فعالیت گردشگری در این گونه محیط‌ها و نیز برنامه‌ریزی اصولی و مناسب، نقش موثری در تنوع بخشی به اقتصاد روستایی و توسعه ملی برعهده گیرند. آنچه مسلم است، این که توسعه گردشگری به طور فزاینده‌ای به صورت یک نوشدارو افزایش دهنده توان اقتصادی، بالابرنده قابلیت زیست در نواحی دور افتاده و محرک تجدید حیات به حساب می‌آید.

بر همین اساس در این پژوهش تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری نواحی روستایی شهرستان ماسال از دیدگاه کارشناسان و دهیاران انجام گردید. با توجه به مشاهدات میدانی محقق و نتایج مصاحبه‌های انجام شده می‌توان بیان نمود که شکل‌گیری و گسترش گردشگری در نواحی روستایی شهرستان ماسال و نواحی اطراف آن به دلیل جاذبه‌های طبیعی متعدد و متنوع می‌باشد که بعضاً موجب برخی دگرگونی‌های فضایی و اجتماعی - اقتصادی شده است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که الگوی گردشگری در نواحی روستایی ماسال به ترتیب اولویت، بر پایه گردشگری طبیعی، تاریخی و مذهبی می‌باشد. که این امر می‌تواند متاثر از وجود منابع طبیعی محدوده مورد مطالعه از جمله مناظر و بیابانات سرسبز، آب و هوای مساعد، آرامش محیط روستا، سبک معماری خانه‌های روستایی و مکان‌های زیارتی می‌باشد. براساس مشاهدات میدانی و مصاحبه با دهیاران اکثر گردشگرانی که با هدف زیارت مکان‌های مذهبی به شهرستان ماسال می‌آیند از بومیان استان گیلان و اطراف شهرستان ماسال می‌باشد که نتایج بدست آمده از این بخش از پژوهش با نتایج پژوهش‌های سقایی و همکاران (۲۰۱۵) همسو می‌باشد.

در مقابل قابلیت‌های ذکر شده محدودیت‌هایی نیز در جهت توسعه گردشگری در نواحی روستایی این شهرستان وجود دارد. به عنوان مثال ملی بودن زمین‌های روستایی، عدم صدور مجوز ساخت و ساز از سوی منابع طبیعی و نبود امکانات رفاهی کافی از جمله مسایل و مشکلات پیش روی توسعه گردشگری در نواحی روستایی این شهرستان است که با این نتایج با نتایج پژوهش‌های چراغی و همکاران (۲۰۱۸) و جعفریان و همکاران (۲۰۱۶) همسو می‌باشد. همچنین بسیاری از روستاها با توجه به پتانسیل‌های گردشگری نیازمند سرمایه‌گذاری بیشتر جهت توسعه گردشگری می‌باشند. لذا پیشنهاد می‌گردد اعطای وام و افزایش اعتبارات جهت ساخت اقامتگاه‌های بوم گردی و نیز مقاوم سازی مسکن روستایی و حفظ بافت روستا صورت گیرد.

همان‌طور که نتایج تحقیق نشان دادند اثرات اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی ماسال عمدتاً در فرصت‌های شغلی جدید و افزایش درآمد بروز کرده است که نتایج بدست آمده با نتایج پژوهش‌های شفیعی و همکاران (۲۰۱۸) و بیات و همکاران (۲۰۱۸) همسو می‌باشد. بر همین اساس مهیا نمودن زمینه‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاری خصوصی با اولویت دادن به ساکنان محلی؛ ایجاد تنوع در منابع درآمدی کشاورزان و فرصت‌های اشتغال گسترده و تاسیس بازارهای محلی جهت فروش محصولات کشاورزی، صنایع دستی و...؛ تخصیص سرمایه دولتی به توسعه امکانات و تسهیلات گردشگری و نظارت بر خرید و فروش زمین و سامان‌دهی مالکیت منابع و اراضی و جلب مشارکت بخش خصوصی در بازاریابی برای محدوده به عنوان یک مقصد گردشگری از طریق هیئت بازاریابی متشکل از کارشناسان حرفه‌ای و واجد شرایط، و برنامه‌های بازاریابی که به طور مشترک توسط بخش خصوصی و دولتی تأمین بودجه می‌شود پیشنهاد می‌گردد؛ از سوی دیگر نتایج تحقیق نشان داد که موقعیت جغرافیایی، اقلیم و محدودیت‌هایی نیز اثر مستقیم بر الگوی توسعه گردشگری روستایی شهرستان ماسال دارند لذا از آنجا که موقعیت روستاهای مورد مطالعه در الگوی گردشگری و شهرت و معروفیت آن‌ها نقش داشته است پیشنهاد می‌گردد که در جهت توسعه شاخص‌های بوم‌گردی توجه بیش‌تر به حفظ و مرمت آثار تاریخی - فرهنگی، توجه بیش‌تر به طبیعت‌گردی روستا، بهبود وضعیت دسترسی به جاذبه‌ها، امکانات و خدمات

بهداشتی و نیازمکانات و خدمات اطلاعاتی از سوی مدیران و برنامه‌ریزان مورد توجه قرار گیرد؛ همچنین نتایج تحقیق نشان داد که اقدامات مسئولان و پیامدهای گردشگری و منافع آن بی‌تاثیر نبوده و اثرات غیرمستقیم بر الگوی توسعه گردشگری روستایی این شهرستان دارند. بر همین اساس پیشنهاد می‌شود که توجه دولت به بخش توسعه زیرساخت‌ها از جمله بهبود وضعیت آب، برق و وضعیت راه‌ها و مسیرهای منتهی به روستاهای گردشگری (به‌عنوان نمونه روستاهای طاسکوه، طالب دره، پاشکم) در اولویت دستور کار قرار گیرند.

پیامدهای منفی نیز در توسعه این الگو نقش داشته‌اند لذا می‌بایست با تدابیر و برنامه‌ریزی‌های هوشمندانه این اثرات منفی را تا حدی کاهش داد. یکی از مشکلات اجتماعی ناشی از توسعه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان‌های مورد مطالعه افزایش گردشگر بیش از ظرفیت تحمل روستا است که این امر مشکلاتی از جمله پایین آمدن ولتاژ برق برای ساکنان بومی در فصول گردشگری و تخریب محیط و.. را به همراه داشته است بر همین اساس پیشنهاد می‌شود با بررسی و استفاده از روش‌های ظرفیت تحمل محیط، میزان ورودی هر گردشگر مورد ارزیابی قرار گیرد و برای ورود و ماندگاری گردشگران و جهت کاهش مزاحمت برای ساکنان روستا مقرراتی وضع گردد؛ همچنین پیشنهاد می‌گردد ساخت و تجهیز مکان‌هایی برای اقامت گردشگران جهت جلوگیری از آسیب رساندن به باغات کشاورزی و احداث کمپ و اردوگاه‌های تفریحی در پیرامون نواحی روستایی احداث گردد؛ برقراری امنیت اجتماعی از طریق نیروی انتظامی با استفاده از نیروی مجرب و تقویت ساختار نیروی انسانی و اهمیت دادن به مسایل آموزشی در بخش‌های مختلف گردشگری و گسترش فرهنگ توریستی نیز پیشنهاد می‌گردد.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بوده که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت از آن دفاع شده است.

منابع

- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا. (۱۳۹۳). توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران. چاپ اول، تهران: نشر نی.
- بهرامی، رحمت‌اله. (۱۳۸۹). بررسی قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه گردشگری در استان کردستان. مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافیادانان جهان اسلام. دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.
- بیات، ناصر؛ بدری، سیدعلی و رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۷). تحلیل مقایسه ای ادراکات ساکنان محلی به اثرات گردشگری در نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای حوضه آبریز رودخانه کلان شهرستان ملایر). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، ۹(۳)، ۴۹۵-۴۷۹.
- جعفریان، محمدحسن؛ اسکندریان، ایرج و سلیمی سیحان، محمدرضا. (۱۳۹۵). راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT (مورد مطالعه روستای لاسجرد شهرستان سمنان). فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم انداز زاگرس، ۸(۳۰)، ۱۸۳-۱۶۰.
- چراغی، مهدی؛ محمدی یگانه، بهروز و سعیدی، نسرين. (۱۳۹۷). تحلیلی بر زمینه‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی، با تاکید بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: دهستان دستجرد، شهرستان طارم). فصلنامه فضای گردشگری، ۶(۲۴)، ۱۱۴-۱۰۲.
- حاجی‌نژاد، علی؛ پایدار، ابودر؛ باقری، فاطمه و عیدی، ناصر. (۱۳۹۳). تدوین برنامه راهبردی توسعه گردشگری روستایی ایران. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۲(۸)، ۱۱۱-۱۳۵.
- حسینی، سیده پروین و فراهانی، حسین. (۱۴۰۱). تحلیل موانع اقتصادی توسعه کارآفرینی گردشگری در مناطق روستایی با رویکرد ساختاری ونهادی (مطالعه موردی: زوارم شهرستان شیروان). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۷(۴)، ۱۰۴۸-۱۰۳۷.
- رشید کلویر، حجت‌الله؛ غفاری هسجین، نعیم؛ باقری، اصغر وحیدری ساربان، وکیل. (۱۳۹۹). بررسی زمینه‌های توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری (مطالعه موردی: روستای کرج شهرستان خلخال). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۵(۳)، ۹۲۲-۹۰۵.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و مهدوی، داوود. (۱۳۸۵). راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: دهستان لواسان کوچک). فصلنامه مدرس علوم انسانی، ۱۰(۲)، ۳۰-۱.
- سقائی، محسن و علیزاده، محمد. (۱۳۹۳). بررسی چالش‌ها، فرصت‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بیاضه، گرمه و مصر، از شهرستان خور و بیابانک). فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۲۹(۳)، ۵۹-۴۱.

- شفیعی، زهرا و رحمانی، بیژن. (۱۳۹۷). تحلیل آثار زیست محیطی - اقتصادی و فرهنگی گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی روستای فش، شهرستان کنگاور). *فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری*، ۳۳(۳)، ۶۹-۸۴.
- شمس‌الدینی، علی و امیری فهلیانی، محمدرضا. (۱۳۹۱). تجزیه و تحلیل عوامل مرتبط با توسعه صنعت گردشگری در مناطق روستایی شهرستان ممسنی با استفاده از مدل تصمیم‌گیری (SWOT). *فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری*، ۳(۱۲)، ۱۰۷-۱۲۵.
- عبدالمنافی، طاهره و ازکیا، مصطفی. (۱۳۹۰). عوامل موثر بر صنعت گردشگری در منطقه روستایی کلاردشت. *مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۴(۱)، ۱۰۲-۱۱۳.
- فرجی‌راد، عبدالرضا و آقاجانی، سمیه. (۱۳۹۱). تحلیلی نو پیرامون گردشگری و جدیدترین طبقه بندی آن. *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*، ۶(۲۳)، ۶۱-۷۲.
- قادری، احمد. (۱۳۹۲). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار. *رساله دکتری، منتشر نشده، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران*.
- کریمی دهکردی، مهدی؛ میرک زاده، علی اصغر و غیاثوند غیاتی، فرشته. (۱۳۹۱). تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستاییان استان چهارمحال و بختیاری. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۳(۱)، ۹۹-۱۱۲.
- گلدین، یان و وینترز، ال.آلن. (۱۳۹۵). *اقتصاد توسعه پایدار*. ترجمه غلامرضا آزاد (ارمکی) و عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، چاپ اول، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
- محمودی چناری، حبیب؛ مطیعی لنگرودی، سیدحسن؛ فرجی سبکبار، حسنعلی؛ قدیری معصوم، مجتبی و یاسوری، مجید. (۱۳۹۹). الگوسازی مولفه‌های موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شهرستان ماسال. *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۵(۴)، ۱۱۳۷-۱۱۵۸.
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن، (۱۳۹۰). نقش گردشگری در اقتصاد روستایی ایران. *مجله علوم جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد*، ۳(۳)، ۷-۲۹.
- Adger Ashley, C. (2016). The impacts of tourism on rural livelihoods. Namibia's experience, *Overseas Development Institute, London: ODI*, 10-20.
- Cunha, C., Kastenholz, E., & JoãoCarneiro, M. (2020). Entrepreneurs in rural tourism: Do lifestyle motivations contribute to management practices that enhance sustainable entrepreneurial ecosystem.? *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 44(1), 215-226.
- Grefe, X. (2017). Rural Tourism a Lever for Economic and Social Development. *Journal of Sustainable Tourism Clevedon*, 2(1-2), 22-40.
- Lorio, M., & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal Rural Stud*, 26(5), 152-162.
- Mandl, I., Thomas, O., & celine, D. (2012). Vienna social and job creation in rural Europ. *Austrain Institute for SME Research*.
- Muñoz, L., Hausner, V., & Brown, G. (2019). Identifying spatial overlap in the values of locals, domestic and international tourists to protected areas. *Tourism Management*, 71, 259-271.
- Ramakumar, A., & Rajashree, Sh. (2010). Product Development and Manegment in Rural Tourism. *conference on Tourism in India – challenges Ahesd, Rita. P. Tourism in the European Union, International Journal*, 40.
- Sharpley, R. (2010). Rural Tourism: An Introduction. *I. T. P., London*, 44, 215-226.
- Slee, B. (2006). The Economic impact of Alternative Types of Rural Tourism. *Journal of Agricultural Economics*, 48(2), 180-181.

How to cite this article:

Askarizad Masouleh, A., Amar, T., & Ramzani Gourabi, B. (2024). Identifying the Factors Affecting the Rural Tourism Development Pattern (Case Study: Masal County). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 18(4), 1-14.

ارجا به این مقاله:

عسکری‌زاد ماسوله، افشین؛ آمار، تیمور و رضانی گورابی، بهمن. (۱۴۰۲). شناسایی عوامل موثر بر الگوی توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ماسال). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸(۴)، ۱-۱۴.